

GUCSA MAGDOLNA

Szittyá Emil – a határsértés mint életmodell

Ha a Szittyá Emil munkásságával foglalkozó kutatókat motivációikról kérdeznénk, a válaszok két kulcsszó körül szóródnának, attól függően, hogy magyar vagy külföldi szakembertől származnak: előbbiek Kassák felől érkeznek Szittyához, utóbbiak pedig a zürichi dada forrásait tanulmányozva jutnak el a Schenk Adolf néven Budapesten született íróhoz, szerkesztőhöz, festőhöz, csavargóhoz – hogy csak néhányat említsünk szerteágazó tevékenységei közül. A magyar avantgárd történetéről szóló, Kassák Lajos által dominált elbeszélésnek szükségszerűen csak mellékszereplője lehet, ráadásul az *Egy ember életében* írtaknak köszönhetően leginkább – Kálmán C. György gondolatmenetét követve – az intrikus,¹ az „azsan provokátor és rendőrkiem” karakterével kell megelégednie. A német és francia nyelvű kutatókat főként kapcsolati hálója foglalkoztatja, amely felöleli az 1910-es évek École de Paris-jának lazán értelmezhető képzőművészeti csoportosulását, az első világháború alatt Zürichben működő dada emigránsokat és a Tristan Tzara neve által fémjelzett párizsi dadát.

Csak néhány olyan publikáció létezik, amelyben a network nagy nevei nem vonják el a figyelmet Szittyáról. A három, egyelőre kéziratban maradt monográfiát, Christian és Elisabeth Weineknek az író német és francia nyelvű munkásságát feldolgozó disszertációit,² illetve Bodri Ferenc gyűjtését³ átlapozva az olvasónak az a benyomása támad, hogy túl a művészi és szervezői tevékenységen, valamiképp maga a *figura* tarthat igazán számot a figyelemre. Jelen szöveg célja, hogy a Szittyá-jelenséget mint a látóhatárként a nemzetközi horizontot kijelölő avantgárd tipikus alakját mutassa be, praxisát pedig mint a *minden utcát és minden életet* felhabzsolni akaró vagabundét vizsgálja, aki az úton levés élményanyagát aztán művekké desztillálja.

VÁLTOZÓ KOORDINÁTÁK – TÉR, NYELV

Szittyá alakja a folytonos mozgást jelentő csavargó életmód miatt nehezen megragadható, ugyanebből az okból mégis efelől érdemes közelíteni hozzá. Nem csak helyrajzi szempontból, de nyelvi és politikai közegét tekintve is gyakran vált po-

¹ Vö. a szerzőnek az irodalomtörténet-írás mechanizmusával kapcsolatos gondolatmenetével. KÁLMÁN C. GYÖRGY: *Élharcok és arcélek. A korai magyar avantgárd költészet és a kánon*. Budapest, Balassi, 2008, 16. és 197.

² WEINEK, CHRISTIAN: *Emil Szittyá: Leben und Werk in Deutschen sprachraum 1886–1927*. Doktori disszertáció, Universität der Salzburg, kézirat. WEINEK, ELISABETH: *Emil Szittyá. Zeitgenosse, Dichter und Maler. Pariser Jahre 1929/64*. Doktori disszertáció, Universität der Salzburg, kézirat, 1987. BODRI FERENC 7-1964. Doktori disszertáció, Universität der Salzburg, kézirat, 1987.

³ BODRI FERENC: *Emil Szittyá (1886–1964)*. Egy „kivert kutya” domesztikációs „montázs-kísérlete”. Kézirat, 1990.

ziciót. Szabad elektronként cikáz Európa-szerte, és 1927-es párizsi letelepedéséig csak ideig-óráig marad hosszasan szakmai és baráti csoportok, asztaltársaságok kötelékében. Erről a konstans helyváltoztatásról saját naplóbejegyzésein túl mások memoárjai, s óvatos referenciális olvasatra csábító irodalmi szöveghelyek tanúsodnak. Szittyá hatósugarát érzékeltetendő két idézet idekívánkozik: „Egy iskolás fiú lépteivel járt, a szeme egy kalózé. Tengerészöltönyt viselt. Hínárszagú volt a lehelete. A Kaulbachstraße 56 alatt lakott, a földszinten. (...) Nem ember ő. Erdő, ezernyi fával”⁴ – írja róla Klabund *Marietta* című verses elbeszélésében, aki Szittyával együtt rendszeresen megfordult a müncheni Simplicissimus kávéházban az 1910-es évek elején. „Mentem mellette, és oldalról nézegettem ezt a csodabogarat, ezt a mézeskalács-bulldogot, ezt a göndör hajú sivatagi tevét, ezt a hátizsákkal megpakolt hétszínű papagájt, és úgy tettem, mintha minden bolondériáját komolyan venném, s lelkesülnék is értük” – írja Kassák Lajos az *Egy ember életében*, akivel 1909 júliusától decemberéig együtt talpaltá végig Németországot, Belgiumot és Franciaországot. Nem véletlen, hogy Christian Weinek rendőrségi jegyzőkönyvekben és lakcímnnyilvántartásokban kísérelte meg követni nyomát,⁵ s a források e két típusa szemléletesen érzékelteti azt a társadalmi pozíciót érintő, folytonos lépésváltást, amely Szittyá kényszerű életfilozófiáját megalapozta: hol „kilenc városban tartóztatták le csavargás, lopás, hamisítás, anarchista lázítás és kerítés vádjával”,⁶ hol ugyanezek a helyeken lapot szerkeszt, fordít és könyvet ad ki.

A munkásságát meghatározó másik változó koordináta a nyelv. Azt, hogy a nyelvcsere nem csak a fizikai helyváltoztatás következménye, hanem program is egyben, jelzi, hogy már az 1910-es évek elejétől publikált németül mind szépirodalmat, mind közéleti témájú újságcikkeket, Budapesten és külföldön egyaránt, magyar anyanyelvét pedig az első világháború után teljesen elhagyta, s addig is csak publicisztikákat közölt magyarul, szépirodalmat nem. Mikor a *Neue Menschen/Les Hommes Nouveaux* első száma 1912-ben megjelent Párizsban, Szittyá már elboldogult németül. Amennyiben hajlunk arra, hogy Klabund már említett *Mariettájának* egyébként teljesen hétköznapi számító alapszituációját, miszerint Szittyá és Marietta akkor ismerkedtek meg, mikor a férfi gépirót keresett, aki letisztázza német nyelvű verseit, megtörtént esetnek fogadjuk el, akkor képet kaphatunk arról, hogyan folyt az avantgárd lapok szövegbartelljei, s hogy maga Szittyá miként hozta össze impozáns háromnyelvű publikációs listáját. Par excellence avantgárd jellegzetesség ez, hiszen a nyomdatechnika olcsóbbá válásának köszönhetően gombamód szaporodtak a különböző szubkultúrák lapjai,

⁴ KLABUND (ALFRED HENSCHKE): *Marietta. Ein Liebesroman aus Schwabing*. P. Steegemann, Hannover-Lipcse, 1920.<<http://gutenberg.spiegel.de/buch/-2544/8>> [letöltés: 2016. december 31]. Ford. Gucsa Magdolna. A két főszereplőt Szittyáról és Marietta di Monaco előadóművészeiről, költőről mintázta Klabund. A nehezen eltéveszhető azonosságát maga Szittyá is igazolja, lásd SZITTYA EMIL: *Das Kuriositäten-Kabinett*. Konstanz, See-Verlag, 1923, 8.

⁵ WEINEK, CHRISTIAN: *I. m.*, 45. és 51–52.

⁶ SZITTYA (1923), 8. Ford. Gucsa Magdolna.

a képzőművészeti alkotásokról készülő hordozók (ún. klisék), a kiáltványok és újságcikkek pedig végigjárták az európai lapokat, elég csak Kassák – főként bécsi – *Májának* illusztrációira és közléseire gondolni. A Weinek-házaspár a marbacher Deutsches Literaturarchivban folytatott kutatásai is arra mutatnak, hogy német nyelvű szövegeit rendszeresen lektoráltatta ismerőseivel. Franciául csak 1927 után kezdett intenzíven tanulni, párizsi letelepedése évében egy levele tanúsága szerint még „gépíró-kisasszonyát” küldi a vámos Rousseau francia színdarabját legépelni a már Zürichben megismert Tzarához,⁷ Maurice Goldrig beszámolója alapján pedig továbbra is főként németül írt, „és olyan embereket keresett, akik franciára fordítják műveit”.⁸

Az általa szerkesztett összes lap – a párizsi *Neue Menschen/Les Hommes Nouveaux*, a zürichi *Der Mistral*, a bécsi *Horizont*, a *Die Zone* – az avantgárd nemzetközi diskurzust kereső szellemében legalább két nyelven közöl cikkeket. A nyelvi barikádok lebontására való törekvés, a kultúrák közti közvetítés makacs szándéka Szittya összes projektjében felfedezhető. A *Das Kuriositäten-Kabinett* vagy az *Ausgedachte Malerschicksale* az avantgárd, az ellenkultúra, a baloldali politikai mozgalmak szereplőinek „katalógusa” a *Die Haschischfilms des Zöllners Henri Rousseau und Tatjana Joukoff mischt die Karten* az egyik első vámos Rousseau-ra hivatkozó magyarországi kiadvány. Az első világháború idején az *Új Nemzedékben* közölt cikksorozat a háborús felek propagandakiadványai felett tart sajtószemlét, a *Der Mistral* három nyelven járja körül a háború jelenségét. Nem véletlen, hogy Szittya személye a több évtizedet átölelő oeuvre a zürichi dadával egybeeső része révén került a kutatás látóterébe. „A propagandisztikus hazugságokban vészesen inflálódnak az egyén identitásának sarkpontjait alkotó fogalmak, mint például a haza, a nemzet” – írja Kappanyos András.⁹ Szittya földrajzi és nyelvi határokon átívelő, a tízes évektől minden ízében nemzetközi tevékenysége itt, a hozzá hasonlóan a nemzetállamból dezertáló, nyelvet (és gyakran nevet is), ezen keresztül pedig identitást váltó emigránsok közegében – gondoljunk csak Marcel Jancóra, Tristan Tzarára vagy Jan/Hans Arpra – talál a legotthonosabb kontextusára.

A VAGABUND – A CSAVARGÁS MŰVÉSZETE

Ahogy a tizenkilencedik század nagy francia csatangolójára, a *flâneur*re, úgy a német csavargóra, a *vagabundra* sem létezhet – rokon hazai kontextus híján – igazán kifejező magyar fordítás. A Baudelaire és később Walter Benjamin által leírt

⁷ „Lieber Tzara, Es wäre sehr lieb, wenn Sie mir mitteilen würden, wenn mein Fraulein zu Ihnen kommen könnte und für mich das Rousseau-Stück abzutippen. Nehmen Sie im Voraus meinen Dank. Mit Gruss. Emil Szittya” Lásd: Szittya Emil levele Tristan Tzarának, Párizs, 1927. november 11, Fonds Tzara, Bibliothèque Jacques Doucet, Párizs, jelzet: TZR C 3921. Vö. FARKAS JENŐ: Tristan Tzara és a magyarok. = *Nagyvilág* 2010/8., 769–790.

⁸ Vö. BODRI: *Uo.*

⁹ KAPPANYOS ANDRÁS: *Tánc az élen: Ötletek az avantgádról*, Budapest, Balassi Kiadó, 2008, 181–182.

karakter „az emberi pusztaságok fáradhatatlan utazója (...). Azt a valamit kutatja, amit szabad legyen *modernségnek* neveznünk”.¹⁰ Ez a modernség pedig valamiféle korszellem, mindaz, ami történetiségében költői, ami maradandónak bizonyulhat az átmenetiből, a divatból. Walter Benjamin fél évszázaddal későbbi flâneurjének attitűdje közel áll a francia költő által leírthoz, ám erős kritikai élel bír, a modernitás szakadatlan menetelésével, a passzázsok csillogó kirakatait elöntő árubőséggel szegezi szembe a céltalan, ráérős kószálást. A flâneur művészete az örök kívülállónak az örvénylő metropoliszra vetett tekintete. Baudelaire nagyvárosi kalandora, dandyje szociológiai szempontból viszonylag könnyen meghatározható, legalább középosztálybeli, Benjaminét nehezebb besorolni, mert az kivonja magát a modern ipari társadalom tőkejövedelemből vagy munkabérből élő városlakóinak kapitalista kasztjaiból. A nagyvárosi ember Siegfried Kracauer által *alkalmazottnak* nevezett új kategóriáját használja Kiss Lajos András a flâneurról szólván, mivel ez a szociológiai kategória magában foglalja a legkülönbözőbb foglalkozású és társadalmi helyzetű embereket: a kereskedősegédttől a banktisztviselőig, szinte mindenki belefér.¹¹ A német vagabund ezen a ponton élesen elváltik francia rokonától: a céhes világ vándorlegényeinek távoli, deklasszálódott leszármazottja, a kapitalizmus vesztese.

A lumpenproletár névnek, amellyel ezeket az embereket illeti Karl Marx, van némi romantikus mellékíze. (...) Minden bűnözőben és csavargóban van valamennyi a számkivetett Robinsonból. (...) Huszonként éve tanulmányozom a csavargókat, bűnözőket és a börtönöket. Jóllehet hallottam bölcs beszédet ebben a környezetben, leginkább szegény elnyomottakat láttam, a késő őszi vöröseivel vérágas szemükben. Lehet, hogy valaha volt közülük a csavargóknak a kalandorokhoz (...), de ma már csak az élettől elgyötört emberek vannak közöttük¹² – írja Szittyta.

Schenk Adolf előéletéről keveset tudunk, ám bizonyos, hogy gyermekkorában nyomorúságos volt, iskolába nem járt, és már tizenévesen koldusként élt Budapesten.¹³ A szükségből volt tehát kénytelen erényt kovácsolni. Abban, hogy a német nyelvet választotta irodalmi ambícióinak kiteljesítéséhez, komoly szerepet játszhatott, hogy e nyelvterületen több száz éves kultúrája volt a vándorútnak mint a tanulás és a társadalmi emancipáció bárki által hozzáférhető eszközének. E hagyomány aztán a huszadik század első felére az intézményesedésre is kísér-

¹⁰ BAUDELAIRE, CHARLES: A modern élet festője. = Uő.: *Művészeti kuriózumok*. Ford. Csorba Géza. Budapest, Corvina, 1988, 138.

¹¹ KISS LAJOS ANDRÁS: „Walter Benjamin Párizsa: kristálypaloták és passzázsok”. = *Liget*, 2014/10, 29–39, *Liget.org*, http://www.liget.org/cikk.php?cikk_id=3014, [letöltés: 2017. december 27.]

¹² SZITTYA: *Das Kuriositäten-Kabinett*, i. m., 10.

¹³ WEINEK, CHRISTIAN: Kassák Lajos és Szittyta Emil. = CSAPLÁR FERENC (Szerk.): *Magam törvénye szerint. Tanulmányok és dokumentumok Kassák Lajos születésének századik évfordulójára*. Budapest, Petőfi Irodalmi Múzeum–Múzsák Közművelődési Kiadó, 1987, 27–33.

letet tesz: 1927 és 1933 között állt fenn a csavargók kvázi „szakszervezete”, a Bruderschaft der Vagabunden, amely szoros kapcsolatot ápolt különböző baloldali radikális csoportosulásokkal és a FAUD-dal, a Szabad Munkások Németországi Szövetségével. Utóbbi szervezet az 1914-ben antimilitarista propaganda miatt betiltott Német Szakszervezetek Szabad Szövetségének utódja. Szittyá anarchista kapcsolatai és a háborút dicsőítő kórusba beállt szociáldemokratákat ostromozó szövegeinek¹⁴ szellemisége minden bizonnyal ebből a közegeből származik.

Kassák Lajos, akit szintén a tapasztalás vágya vezetett az országútra, s aztán a stuttgarti menhelyre, ahol pártfogásába veszi Szittyá, így ír az 1910-es évek német viszonyairól:

Németország vagy 65 millió tagból álló egyetlen óriási család, melynek tudatos együttműködését és az utolsó falu informáltságát a messzi városban történekekről nem csak a hírlapok, könyvek, hanem a vándor mesterlegények elbeszélései is nagyban segítik. (...) A német mesterlegény azzal, hogy az országútra lép, nem szakad el a polgári társadalom moráljától, náluk nem a cinikus munkakerülés formája ez, de egy könnyű módja a hasznos életismeret gyarapításának.¹⁵

A német földön csavargás tehát egyfelől valamiféle meglehetősen tágran értelmezett polgári lét lehetőségét – vagy illúzióját – volt képes nyújtani az örökké úton lévőknek, emellett pedig a csavargó irodalmi toposzát mint szereplehetőséget kínálta a művészi tevékenységet folytató vagabondoknak. Szittyá tisztában volt ezzel a vágánslírából és François Villon költészetéből eredeztethető hagyománnyal, a *Das Kuriositäten-Kabinett*-ben le is vezeti e figura genealógiáját Oswaldon és Jakob Schafferen át Gorkij és Dosztojevszkij orosz csavargóin át Jack Londonig.¹⁶ A fentebb már idézett Klabunddal egy időben nyúlnak a vagabondhoz, a keserű valóságában egyébként csak Szittyá által megélt szerephez. Alfred Henschke felvett neve egyenesen a német folklór manója, a Klabautermann és a Vagabund szavak kombinációjából ered.

Pályája során Szittyát még egy csavargóval – aki társadalmi státusza alapján inkább a világpolgár titulusra formálhat jogot – hozza össze a sors. Nem véletlen, hogy Szittyá pont a hasonzorú Blaise Cendrars-ral indított közös lapot *Les Hommes Nouveaux* címen, amely már önmagában is jelzi a szerkesztők aspirációit, s adta ki a költő hosszúverseit, a *Húsvét New Yorkban* 1912-ben, *A transzszibériai expressz...*-t pedig 1913-ban. Cendrars a Michel Manoll által készített híres interjúsorozatban azt nyilatkozta, hogy első nagy útjára határozott cél és a visszatérés

¹⁴ Vö. SZITTYA EMIL: A szociáldemokrata akció és a béke II. = *Új Nemzedék* 1917. május 27, 331–332., vagy A szociáldemokrata akció és a béke III. = *Új Nemzedék*, június 10., 365–367., továbbá SZITTYA EMIL: Az anarchisták és a világháború. = *Új Nemzedék*, 1917. június 25, 10–13. stb.

¹⁵ KASSÁK LAJOS: Egy csavargó notesz-könyvéből. = *Új Nemzedék*, 1914. november 1., 8–10, 9.

¹⁶ SZITTYA: *Das Kuriositäten-Kabinett*., 13.

terve nélkül indult el. „Kelet felé indultam, mert az első vonat, ami elhagyta a pályaudvart, keletre vitt; ha ez egy olyan vonat lett volna, ami nyugat felé visz, akkor átszálltam volna Lisszabonban, és Ázsia helyett Amerikát utazom be”¹⁷ – állította Cendrars, született Frédéric Louis Sauser, akiről azóta tudjuk, hogy valószínűleg sosem utazott a transzszibériai expresszen, és egy családi egyezség értelmében, biztos állás tudatában indult Oroszország felé. A csavargó-figura imázsának építésében azonban mindketten múlhatatlan érdemekre tettek szert, Szittyá így vallott a ködösítésről mint marketingstratégiáról:

Huszonkét éve csavargó vagyok. Nemcsak, hogy ismerem a leghíresebb bűnözőket, csavargókat, anarchistákat, szocialistákat, politikusokat és művészeket, de magam is gyakorlom e szakmákat. Ráadásul kém és politikai imposztor is vagyok. Ez utóbbi két foglalatosság ugyan némiképp kellemetlen számomra, de soha nem teszek ellenvetést, mondjanak rólam bármit, pont ellenkezőleg, mivel több fantáziával vagyok megáldva, mint a legendám terjesztői, megpróbálok híremre rátenni még egy lapáttal.¹⁸

Konsten-ügy néven elhíresült 1918-as kémkedési botrány sajtóvisszhangjának következtében Szittyának rá kellett ébrednie e módszer hátulütőire. A német hírszerzés tisztje, Konsten őrnagy egy szövetséges ország, az Oszák–Magyar Monarchia katonai vezetéséről igyekezett információkat szerezni, s röviddel azután, hogy kipattant a botrány a képviselőházban, Szittyát kiáltják ki bűnbaknak. A csavargó átlépi azt a vékony határt, ami a társadalom megbélyegzettjeitől elválasztja, a közvélemény szemében bűnözővé lesz.

KOLLÁZS ÉS KURIÓZITÁSGYŰJTEMÉNY – A VAGABUND MŰVÉSZETE

Szittyá alkotói módszere közel van a flâneuréhoz, aki, „miképp a szépnem kedvelője, ki maga köré gyűjti az összes megtalált, megtalálható és megtalálhatatlan szépségeket [...], a nagyvilágból szedi össze házanépét”,¹⁹ ahogy Baudelaire írja Constantin Guys-ról, a nagyvárosi élet jeleneteit könnyed, sodró hangulatú akvarelleken megörökítő festőről. A *Das Kuriositäten-Kabinet*t már címével is jelzi a szándékot: a már a reneszánsz idején is létező ritkaságyűjtemények a mai múzeumok elődjeiként jöttek létre, a legváltozatosabb kuriozitásokat, érmeket, gemmákat, naturáliákat, képeket foglalták magukban. A szisztematikus rendezés, amely ezeket a tárgyakat a természetrajz, az etnográfia vagy az archeológia tárgykörébe utalja, csak a felvilágosodás idején terjedt el. Szittyá 1923-as könyv-

¹⁷ TÓTH SZILVIA: Blaise Cendrars Húsvét New Yorkban és A transzszibériai expressz és a franciaországi kis Johanna prózája. = *Publicationes Universitatis Miskolcensis. Sectio Philosophica*, 2010, 15, 121–128, 121.

¹⁸ SZITTYA: *Das Kuriositäten-Kabinet*. 8. (Ford. G. M.)

¹⁹ BAUDELAIRE: *I. m.*, 136.

vének gyűjtőkörébe, a csavargó „házanépébe” minden személy beletartozik, akivel az író kóborlásai során összeakadt, legyen szó művészekről, spiritisztákról, bűnözőkről, írókról, politikusokról stb. A wunderkammerekhez hasonlóan nem használ következetes szervezőelvet, úgy bukkannak fel és sodródnak tovább az olvasó szeme előtt a híres, hírhedt és névtelen szereplők, mint Blaise Cendrars a Montmartre-től Moszkváig és Patagóniáig robogó transzszibériai expresszének ablakában a változó táj részletei. Ez a mozaikszerű, fragmentumokból építkező írói módszer mellest nemcsak a kóborló írók sajátja, hanem a flâneur allegóriáját rögzítő *Passagenwerk*, Walter Benjamin befejezetlen szövege is a kollázsjellegű tekintet témája adekvát megközelítési módjának. A csapongás, a mindenféle tartalmi hierarchiát kiküszöbölő, csavargókat és arisztokratákat egy lapra terelő enumeráció demokratikus gesztusa teszi ezt a naplójellegű szöveget a „legfelvilágosultabb, legemberibb könyvvé, amit olvashat” – írja Hugo Ball²⁰ Hermann Hesse-nek.

Az országúton – és a könyvtárak olvasótermeiben – szembejövő figurák elmosódó arcélének egy-egy jellemző vonását rögzítő, gyors kézzel felvázolt portré nemcsak Szittyá első, Budapesten megjelent szövegeire jellemző, de a későbbiekben is írásainak sajátja marad. A *Das Kuriositäten-Kabinett* és a német nyelvű újságcikkei kapcsán gyakran éri az a vád, hogy pletykákra hagyatkozik, a számára ellenszenves személyiségekről kifejezetten malíciózusan ír – ahogy egyébként Kassákról is, akit tulajdonképpen tehetségtelen kommunista talpnyalónak nevez.²¹ Párizsi letelepedése után íródott, francia nyelvű művészmonográfiái ugyan szintén támaszkodnak az anekdota hangulatfestő eszközére, ám kiegyensúlyozottabban használják azt. Szittyá az 1950-es évekre kompetens művészeti íróvá érik.

A szövegei kapcsán említett kollázs-jellegű szerkesztési mód festészetére²² is jellemző. Már az *Egy ember életében* is említi Kassák, hogy skicceket készít a megtekintett festményekről, s meglehet, hogy az 1910-es években már rendszereseb-

²⁰ BALL, HUGO: *Briefe 1904–1927*. Hrsg. von Gerhard Schaub und Ernst Teubner, Göttingen, Wallstein 2003, 243. Idézi: FÄHNDEK, WALTER: Nur die glucksenden Dadaisten hatten die entgegenrummelnde Berechtigung Zum Erstdruck von Emil Szittyas „Kriegsepos”. = *Literaturkritik.de*, URL: http://literaturkritik.de/public/artikel.php?art_id=971#_ftn8, [letöltés: 2016. december 27.]

²¹ Vö. SZITTYA EMIL: *Das Kuriositäten-Kabinett*, 300–301. Vagy magyarul: SZITTYA EMIL: Furcsaságok kabinetje. Részlet. Ford. Beke László. = BEKE LÁSZLÓ (Szerk.): *Dadaizmus antológia*. Budapest, Balassi, 1998, 261–263, 263. Megjegyzendő azonban, hogy az idézett szöveg a fentebb említett 1918-as kémkedési botrányból adódó összekülönbözésük után született, s erre az időszakra visszaemlékezve Kassák sem kíméli régi barátját, a *Horizontot* például (politikai) karakter nélküli torzszülöttnek nevezi, vö. KASSÁK LAJOS: *Egy ember élete*. Budapest, Magvető, 1983, II/394.

²² Szittyá képeinek hollétéről nincs túl sok információja a kutatásnak. *82 rêves pendant la guerre* című könyve saját illusztrációival jelent meg, a képek akkori tulajdonosainak, Larry Bissett amerikai építésznek, Georges Govy francia írónak és Szittyá Erikának a megjelölésével. Szittyá Kassák Múzeumbeli kiállításának képanyaga a visszaküldés után elveszett, az utolsó nyom néhány fekete-fehér reprodukció. Két kép található Bodri Ferenc hagyatékában. Különböző online aukciós oldalakon olykor felbukkan egy-egy munkája.

ben festett, a Kassák Múzeum 1989-es kiállításán²³ azonban a párizsi letelepedés utáni képeket láthatta a közönség. Munkáit nem datálta, s címmel sem látta el, kompozícióit látván azonban ez a jellegzetesség tudatos döntésnek tűnik: mintha ugyanazt a képet festette volna újra és újra, az országúton vagy a város falanszterében tobzódó, arctalan tömeget. Az absztrakt és figurális határan egyensúlyozó, expresszív képek síkszerűek, nélkülözik a plaszticitást, a kompozíciók ritmusát a ragyogó kolorit adja meg. Az arctalanul vonuló, pár vonással felskiccelt, az egyéni vonásokat nélkülöző figurák James Ensor tömegjeleneteinek sodrását idézik, hol előbukkannak, hol beleolvadnak a háttérbe. Semmiképp nem tűnnek olyan radikálisnak, mint az olykor engesztelhetetlen dühöt sugárzó *Das Kuriositäten-Kabinett*-részletek, vagy politikai témájú újságcikkeinek indulatos elszántsága. E megfigyelés a zürichi kollégának, Hugo Ballnak a dada kapcsán megfogalmazott költői kérdését veti fel: „Nem tudom, hogy minden fáradozásunk ellenére meghaladjuk-e Wilde-ot és Baudelaire-t, hogy nem maradtunk-e mégiscsak romantikusok.”²⁴ De ez már egy másik tanulmány témája lehetne.

²³ CSAPLÁR FERENC (Szerk.): *Szittyá Emil* (kiáll. kat.). SAPLÁR . Budapest, Kassák Múzeum 1989.

²⁴ BALL, HUGO: Menekülés az időből. = BEKE LÁSZLÓ (Szerk.): *Dadaizmus antológia*. Budapest, Balassi, 1998, 9–27, 16.